

Снимка: <https://necgroup.bg/bg/projects/balkan-business-center/>

BBCI

Bulgarian Business Climate Index

[Четвърто тримесечие, 2022]

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	3
МЕТОДОЛОГИЯ.....	3
Компоненти на индекса	3
Изчисляване на индекса.....	4
Стойности и интерпретация на индекса	5
ПАРАМЕТРИ НА ПРОУЧВАНЕТО	5
УПРАВЛЕНСКО РЕЗЮМЕ	6
БИЗНЕС КЛИМАТ	11
СЪСТОЯНИЕ НА ФИРМИТЕ	13
Минало, настояще и бъдеще.....	13
Конкурентоспособност	15
Ресурси.....	16
ИНВЕСТИЦИИ И СТРАТЕГИИ	17
Инвестиционни нагласи и диверсификация	17
Обезпеченост с финансови средства	18
Партньорства и стратегии за развитие	18
Отношение към новите технологии и качеството.....	19
БИЗНЕС СРЕДА	21
Политика в подкрепа на бизнеса.....	21
Бариери пред развитието на бизнеса.....	22
Данъчна и осигурителна тежест.....	24
Банкова система	25
Защита на собствеността.....	25
Влияние на инфраструктурата	26
ВОЙНАТА В УКРАИНА И БИЗНЕСЪТ.....	27
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	29

ВЪВЕДЕНИЕ

Измерването на състоянието на компаниите и бизнес средата чрез проучвания сред предприятията е практика, която се прилага в много държави. Основна цел на тези измервания е установяване на нагласите, степента на развитие и мнението на местния бизнес по основни теми.

Един от най-популярните инструменти за измерване и оценка на състоянието на бизнеса е Ifo Business Climate Index на германския Ifo Institute for Economic Research. Голяма тежест и популярност в своите държави имат и INSEE Business Climate Index (Франция), WIFO Business Climate Index (Австрия), IEER Quarterly Business Climate Survey (Унгария) и други.

В България подобен индекс съществува в периода 2002-2008 г., когато агенция „ЕСТАТ“, с екип от статистици, социолози и икономисти и експертната подкрепа на Центъра за икономическо развитие, разработва ЕСТАТ Индекс на бизнес климата. Измерванията се осъществяват всяко тримесечие и се представят в доклад, достъпен и ползван от бизнес лидери, политици, експерти, медии и институции.

Bulgarian Business Climate Index (Индекс на бизнес климата в България/BBCI) е инструмент за оценка и анализ на състоянието на бизнес средата в България и проследяване на перспективите пред българския бизнес в краткосрочен и средносрочен план, който представлява актуализирана версия на ЕСТАТ Индекс на бизнес климата и е продължение на 28-те изследвания сред бизнеса, проведени в периода 2002-2008 г.

МЕТОДОЛОГИЯ

Компоненти на индекса

Индексът на бизнес климата в България/BBCI е съставен от три компонента:

КОМПОНЕНТ I. СЪСТОЯНИЕ НА ФИРМИТЕ

Включва въпроси, свързани с:

1. Оценка на последното тримесечие
2. Оценка на настоящото състояние
3. Прогноза за следващото тримесечие
4. Конкурентни предимства (10 елемента)
5. Оценка на ресурсите (10 елемента)

КОМПОНЕНТ II. ИНВЕСТИЦИОННИ НАГЛАСИ И ФИРМЕНИ СТРАТЕГИИ

Включва въпроси, свързани с:

1. Отношение към инвестиции в основната дейност
2. Нагласи към диверсификация на дейността
3. Отношение към иновациите

4. Нагласи към ползването на кредитни инструменти
5. Обезпеченост с финансови средства
6. Стратегически партньорства и планиране
7. Контрол на качеството
8. Експортна ориентация
9. Управление на разходите

КОМПОНЕНТ III. БИЗНЕС СРЕДА

Включва въпроси, свързани с:

1. Данъчна и осигурителна тежест
2. Административни режими и процедури
3. Законова база
4. Банкова система
5. Съдебна система
6. Обществени поръчки
7. Нелоялна конкуренция
8. Правителствена политика
9. Капацитет за управление на кризи
10. Влияние на инфраструктурата върху бизнеса (6 елемента)

Изчисляване на индекса

Изчисляването на индекса се осъществява в няколко етапа:

ЕТАП 1. ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА

Извадката се претегля по признаците „икономическа дейност“ и „брой на заетите лица“, данните се преглеждат и подготвят за обработка. Оригиналните скали от Ликертов тип с възможности за отговор от 1 (най-висока степен) до 5 (най-ниска степен) и ординалните скали със степенувани възможности за отговор се конвертират в скали от -2 (най-ниска степен) до +2 (най-висока степен).

ЕТАП 2. КОМПОНЕНТИ

Подиндексите по компоненти („Състояние на фирмите“, „Инвестиционни нагласи и фирмени стратегии“ и „Бизнес среда“) се изчисляват като средни претеглени величини. За всеки индикатор (въпрос или блок от въпроси) в рамките на отделния компонент са определени тегла на базата на експертна оценка.

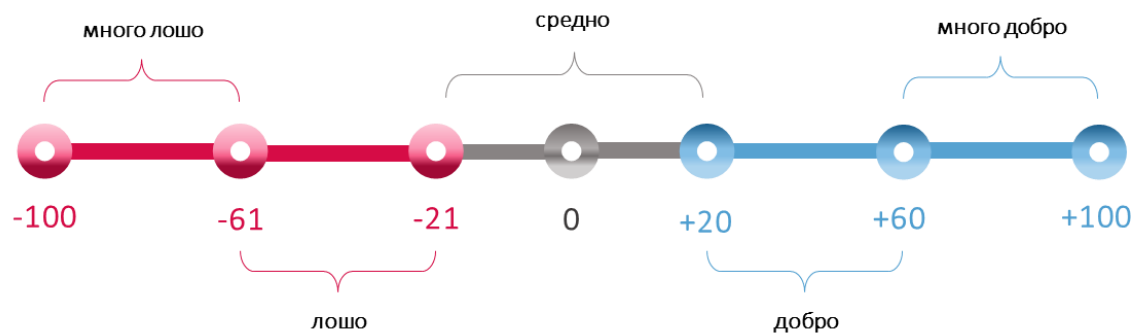

ЕТАП 3. ИНТЕГРИРАН ИНДЕКС

Индексът на бизнес климата в България/ВВСІ се изчислява като средна претеглена величина от трите основни компонента. Теглото на всеки компонент в интегрирания индекс е различно и е определено на базата на експертна оценка.

Стойности и интерпретация на индекса

Интегрираният индекс, както и всички негови компоненти, приемат стойности в интервала [-100, +100]. Скалата е сходна с използваната в немския IFO Business Climate Index.

Индексът на бизнес климата в България/BBCI показва състоянието на бизнес средата в страната към момента на провеждане на изследването, дава възможност за проследяване на тенденциите и изготвяне на краткосрочни и средносрочни прогнози.

ПАРАМЕТРИ НА ПРОУЧВАНЕТО

1

Тип проучване

Национално представително проучване

2

Целева група

Нефинансови предприятия, разделени по сектори според агрегираната номенклатура на НСИ А10 (415 661 фирми, НСИ, 2020), 1%=4 157 фирми

3

Метод за набиране на данни

Интервю лице в лице или по телефона, онлайн анкета (в зависимост от предпочитанията на респондентите)

4

Интервюирани лица

Лица, заемащи ръководни длъжности

5

Размер и вид на извадката

800 предприятия; двустепенна гнездова извадка, представителна по район за планиране, икономическа дейност и брой заети

6

Извадкова грешка

± 3.5% за 50% дял при 95% гаранционна вероятност

7

Въпросник

Стандартизиран въпросник с 8 съдържателни и 3 паспортни въпроса, 12 минути

8

Период на провеждане

От 06.11 до 28.11.2022 г.

УПРАВЛЕНСКО РЕЗЮМЕ

НАЙ-ВАЖНОТО

Българският бизнес изпитва сериозни затруднения в условията на настъпващата световна икономическа криза, колебанията на пазара на горива, продължаващата война в Украйна и трайната политическа нестабилност у нас.

На този фон състоянието на бизнес климата изглежда почти непроменено в последните 14 години, а в някои аспекти дори се влошава. Предприемачите са гневни, затворени и фокусирани в оцеляването си. Проблемите от последните месеци изострят напрежението на прага на най-трудното първо тримесечие в годината.

Към инвестициите се подхожда предпазливо, при ограничено ползване на кредитни инструменти, заради неясните бъдещи перспективи. Диверсификацията на дейностите е достъпна като стратегия за преминаване през кризата само за големите компании и за фирмите в добро състояние. За останалите единствената приемлива стратегия за оцеляване е свиването на разходите и оптимизацията на дейността, доколкото и докато е възможно. 1/3 от предприятията в страната са в риск.

Бизнесът вижда проблемна среда за развитие с множество трайни дефицити, основен сред които е липсата на целенасочена, последователна и продължаваща във времето политика за подкрепа на предприятията. Данъчната и социално-осигурителната тежест изглежда все по-непосилна, особено за микропредприятията, които имат и значителен недостиг на финансови средства за обезпечаване на текущата дейност. Нараства склонността към укриване на приходи. Толерантността към корупционните практики остава висока.

Компаниите все още не могат да разчитат в голяма степен на нормативната рамка и институциите да защитят притежанията и разработките им. Трайно нарушено изглежда и доверието към стабилността на банковата система.

БИЗНЕС КЛИМАТ

Макар да остава в средната част на скалата, стойността на Индекса на бизнес климата в България/BBCI е отрицателна – [-0.77], и една от най-ниските за целия период на наблюдение.

Ниската стойност на BBCI се дължи на ниските стойности и на трите компонента – „Състояние на фирмите“, „Инвестиционни нагласи и фирмени стратегии“ и „Бизнес среда“ – съответно [+6.2], [+8.9] и [-15.6]. Тези стойности показват сериозни притеснения от страна на мениджмънта на фирмите, свързани с настоящото състояние и перспективите пред бизнеса, както и нагласи към задържане на инвестициите с цел осигуряване на финансови средства за поддържане на основната дейност при задълбочаване на кризата. Те показват също, че през последните 20 години средата за развитие на фирмите у нас се подобрява слабо, но остава незадоволителна. Налице са трайни дефицити в ключови области като законодателство, данъчно-осигурителна система, съдебна власт, възлагане на обществени поръчки и други.

СЪСТОЯНИЕ НА ФИРМИТЕ

Минало, настояще и бъдеще

Над 1/3 от мениджърите на нефинансови предприятия споделят, че състоянието на бизнеса им се е влошило в месеците между юли и септември. Данните за моментното състояние показват по-оптимистична картина – близо 75% от компаниите твърдят, че са в добро или поне задоволително състояние. Настъпващата зима, високата инфлация, колебанията в цените на горивата и енергията, свиването на покупателната способност на населението, политическата криза и останалите специфики на средата обаче, формират негативни очаквания за първото тримесечие на 2023 г., а вероятно и за месеците след това. Управленският екип на всяка четвърта компания очаква, че състоянието ѝ в идните месеци ще се влоши, а едва 17% смятат, че ще има подобрене.

Предприятията в риск са 1/3 от всички или ~137 100 предприятия. Това са компании в лошо състояние, които очакват допълнително влошаване в следващите месеци, компании в лошо състояние, които и не очакват то да се промени и компании в задоволително състояние, но песимистично настроени за бъдещето.

Конкурентоспособност

Основните предимства на компаниите пред конкурентите са качеството на стоките и/или услугите им и уменията на персонала. Около 1/3 от мениджърите смятат, че фирмите им са по-добри в това отношение от останалите в съответния сектор. Позицията на всяка четвърта компания е по-слаба от тази на конкурентите по отношение на наличието на оборотни средства, обезпечеността с поръчки за следващото шестмесечие и цените на стоките/услугите.

44% от всички интервюирани мениджъри смятат, че към настоящия момент фирмата им няма нито едно конкурентно предимство. Този резултат е ясен сигнал за несигурност за бъдещето и липса на увереност в собствените възможности. Фирмите в риск са в още по-неизгодна позиция спрямо конкурентите.

Ресурси

Почти всички компании разполагат с набор от основни ресурси – финансови средства, човешки ресурси, сгради (собствени и под наем), машини и транспортни средства, компютърна техника и софтуер. В сравнение с 2008 г. нараства делът на фирмите с инвестиции в ценни книжа, инвестиционни инструменти, крипто валути и други, увеличава се делът на компаниите с нови технологии и значително намалява делът на компаниите, притежаващи информационни ресурси.

ИНВЕСТИЦИИ И СТРАТЕГИИ

Инвестиционни нагласи и диверсификация

Инвестиционните нагласи и склонността към диверсификация на дейността са много по-високи през 2008 г., отколкото сега при сходно ниво на недостиг на финансови средства. Най-значителен е спадът в намеренията за ползване на банков кредит за финансиране на инвестициите.

Макар диверсификацията да е сред стратегиите за оцеляване при кризи, бизнесът дава ясен сигнал, че сега не е моментът за поемане на излишни рискове и разфокусиране на усилията.

Обезпеченост с финансови средства

Делът на нефинансовите предприятия, изпитващи недостиг на финансови средства за текущата си дейност през 2022 г. е около 50% и е сходен с този през 2008 г. С финансови затруднения са голяма част от фирмите в селскостопанския сектор, търговските предприятия, хотелиерите и ресторантьорите, компаниите в сферата на образованието. Текущата дейност на средните и големите предприятия е относително обезпечена.

Партньорства и стратегии за развитие

Намалява делът на компаниите с партньори, от които бизнесът зависи в дългосрочна перспектива – от 70% през 2008 г. до 57% в настоящия момент. Намалява и делът на компаниите с разработени и периодично актуализирани бизнес стратегии – от 86% през 2008 г. до 70% през 2022 г. Макар стойността да е висока, спадът е сигнал за хаотични действия в част от фирмите.

Делът на експортно ориентирани компании също намалява – от 31% през 2008 г. до 20% в настоящото проучване. Тази тенденция обаче не е непременно негативна, тъй като това може да означава, че българският пазар вече е достатъчно развит.

Положителен е фактът, че 57% от нефинансовите предприятия успяват да запазят бизнеса си печеливш, въпреки тежките условия.

Отношение към новите технологии и качеството

Настъпващата икономическа криза и свързаната с нея несигурност оказва влияние върху отношението на управленските екипи на компаниите към въвеждането на нови технологии. През 2008 г. за предприятията изглежда задължително да се стремят да повишават качеството на продуктите си чрез въвеждане на нови технологии, независимо от финансовия резултат (84% отговорили с „да“ на твърдението). В края на 2022 г. обаче едва 54% биха предприели такава стъпка. Това не показва, че качеството не е важно за компаниите, а по-скоро, че въвеждането на нова технология без сигурна възвръщаемост на инвестицията в момента е неприемлив вариант за значителна част от фирмите.

БИЗНЕС СРЕДА

С факторен анализ са изведени пет групи фактори, които определят състоянието на бизнес средата – политика в подкрепа на бизнеса, бариери пред развитието на бизнеса, данъчна и осигурителна тежест, банкова система и защита на собствеността. С най-голяма обяснителна стойност (т.е. най-значими) са първите три.

Политика в подкрепа на бизнеса

Управленските екипи на компаниите в България смятат, че политиката в подкрепа на бизнеса не е на ниво. Критиките към настоящите правителства са сходни като съдържание, но по-гневни от

тези към правителството на Сергей Станишев година след присъединяването на България към Европейския съюз. Малка част от фирмите смятат, че правителството подкрепя фирмите в условията на криза, че насърчава развитието на бизнеса и провежда политика в подкрепа на изследователската дейност и използването на високи технологии. Законовата база и данъчната система не създават равни условия на всички играчи. Липсва доверие и във възможностите на съдебната система да решава бизнес спорове.

Бариери пред развитието на бизнеса

Освен че смятат, че бизнесът е слабо подкрепен, особено при кризи, българските предприемачи се сблъскват и с други проблеми, възпрепятстващи развитието им. Независимо от подобрението в някои от показателите, състоянието на бизнес средата не се променило особено през последните 15 г. – бизнесът все така се сблъсква с бариери като бюрокрация, проблемна нормативна уредба, административни неуредици и „свои“ хора на ключови позиции.

Данъчна и осигурителна тежест

Фирмите срещат значителни финансови затруднения и данъчните и социално-осигурителните плащания представляват все по-голям, често непоносим товар – едва 22% от мениджърите са съгласни с твърдението, че данък печалба е поносим за фирмите (при 73% през 2008 г.), а 46% виждат патентния данък като непосилен (при едва 20% през 2008 г.). В резултат се увеличава делът на тези, които смятат, че данъчните ставки принуждават фирмите да укриват приходи – от 51% през 2008 г. до 58% сега.

Единствената положителна новина е спадът в дела на съгласните, че повечето бизнесмени биха платили допълнителна сума, за да избегнат трудности с администрацията – от 73% през 2008 г. до 63% в актуалното проучване. Въпреки това, делът е значителен и показва, че толерантността към корупционни практики остава висока.

Банкова система

Фалитът на КТБ през 2014 г. е увредил сериозно и трайно доверието в банковата система. Въпреки че в момента тя е стабилна и надеждна, делът на съгласните с това твърдение е намалял до 51% в сравнение с 2008 г. (60%).

Защита на собствеността

Отношението към възможностите за защита на собствеността на компаниите не се променило особено в годините между 2008 г. и 2022 г. Резултатите показват, че компаниите все още смятат, че не могат да разчитат в голяма степен на нормативната рамка и институциите да защитят притежанията и разработките им.

Влияние на инфраструктурата

Върху бизнеса влияят и елементите на инфраструктурата, особено енергоснабдяването и комуникациите (над 50% определят влиянието като силно, пътно-транспортната инфраструктура (46%) и снабдяването с горива (41%).

ВОЙНАТА В УКРАИНА И БИЗНЕСЪТ

Продължаващата война в Украйна и санкциите, наложени на Русия доведоха до значителни сътресения на глобалните пазари, които не подминаха и България.

Основният негатив за фирмите у нас са значително увеличените разходи за дейността, вследствие на повишените цени на горива и ресурси (65%). Загубата на партньори и пазари също засяга значителна част от фирмите (30%). Всяка четвърта компания остава незасегната.

Войната въздейства като стимул за развитие на 42% от компаниите. Има четири основни стратегии за извличане на позитиви от създалата се ситуация – реструктуриране на дейността, така че се работи ефективно при новите условия (26%); насочване на дейността към нови пазари (19%); привличане на нови партньори (19%) и намиране на алтернативни доставчици (17%).

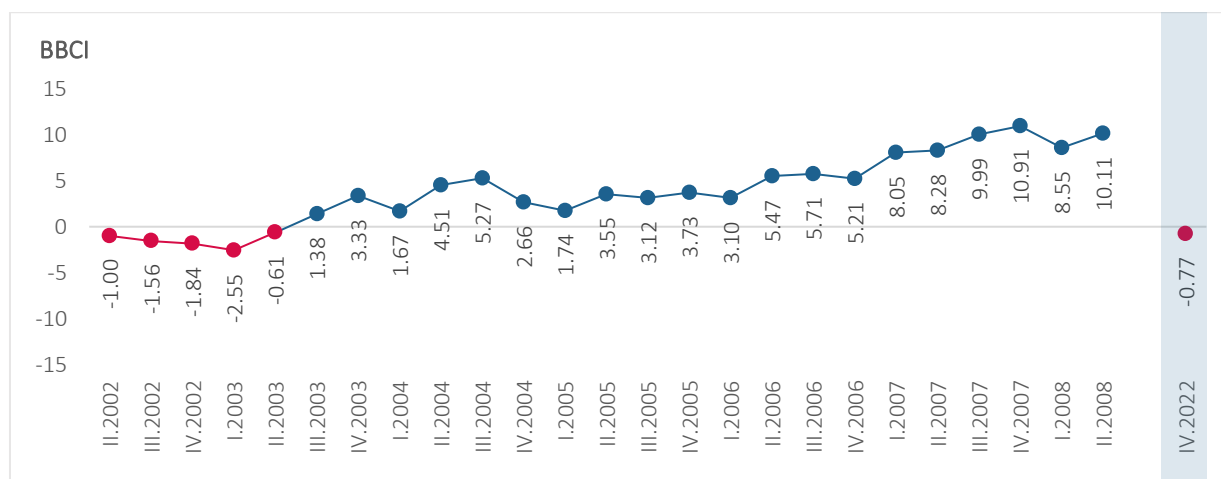
Мнозинството от предприемачите не могат да отговорят на въпроса кога очакват да приключи войната. Най-много са тези, които смятат, че конфликтът ще се продължи и след края на 2023 г.

БИЗНЕС КЛИМАТ

През последното тримесечие на 2022 г. състоянието на бизнес климата в България е сходно с това през 2002 г. и в началото на 2003 г., когато се наблюдава забавяне на икономическия растеж и влошаване на определени макроикономически и други показатели.

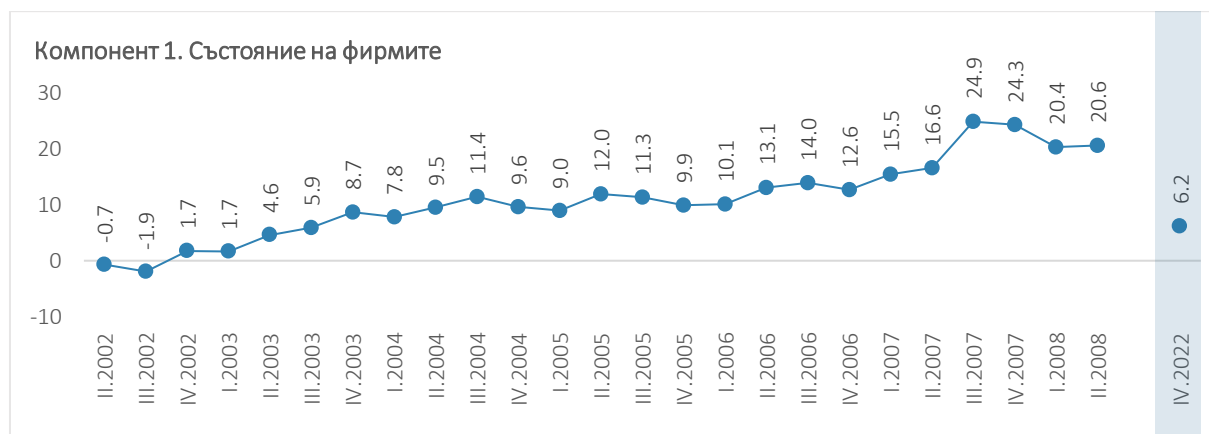
Актуалното проучване показва, че българският бизнес изпитва сериозни затруднения в условията на настъпващата световна икономическа криза, колебанията на пазара на горива, продължаващата война в Украйна и трайната политическа нестабилност у нас. Макар да остава в средната част на скалата, стойността на Индекса на бизнес климата в България/BVCI е отрицателна – [-0.77], и една от най-ниските за целия период на наблюдение.

Фигура 1. Динамика в състоянието на бизнес климата по тримесечия, $n(2002-2008)=400$; $n(2022)=800$

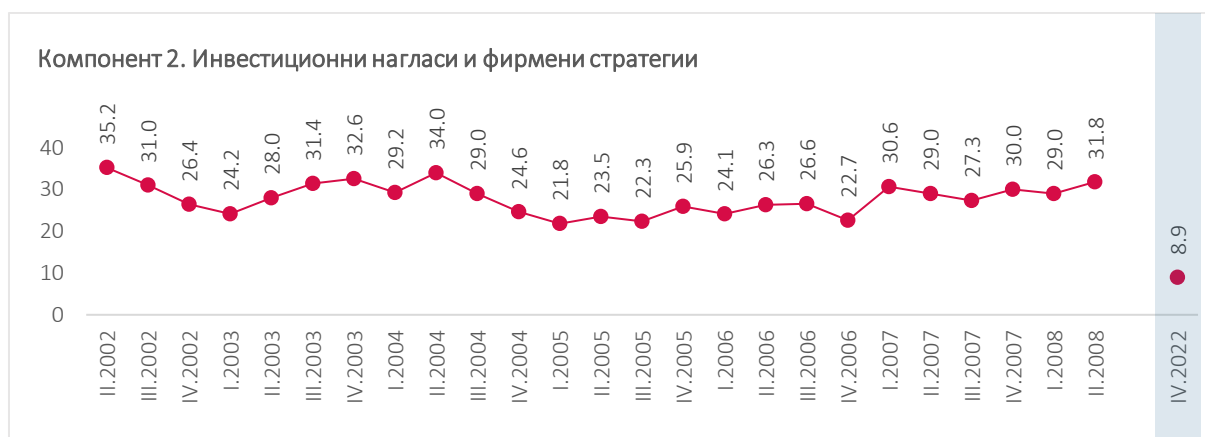

Ниската стойност на BVCI се дължи на много ниските стойности на компонентите „Състояние на фирмите“ и „Инвестиционни нагласи и фирмени стратегии“ – съответно [+6.2] и [+8.9]. За сравнение през второто тримесечие на 2008 г. те са съответно [+20.6] и [+31.8]. Тези данни показват сериозни притеснения от страна на мениджмънта на фирмите, свързани с настоящото състояние и перспективите пред бизнеса, както и нагласи към задържане на инвестициите с цел осигуряване на финансови средства за поддържане на основната дейност при задълбочаване на кризата.

Фигура 2. Динамика в компонентите на BVCI по тримесечия – Компонент 1, $n(2002-2008)=400$; $n(2022)=800$

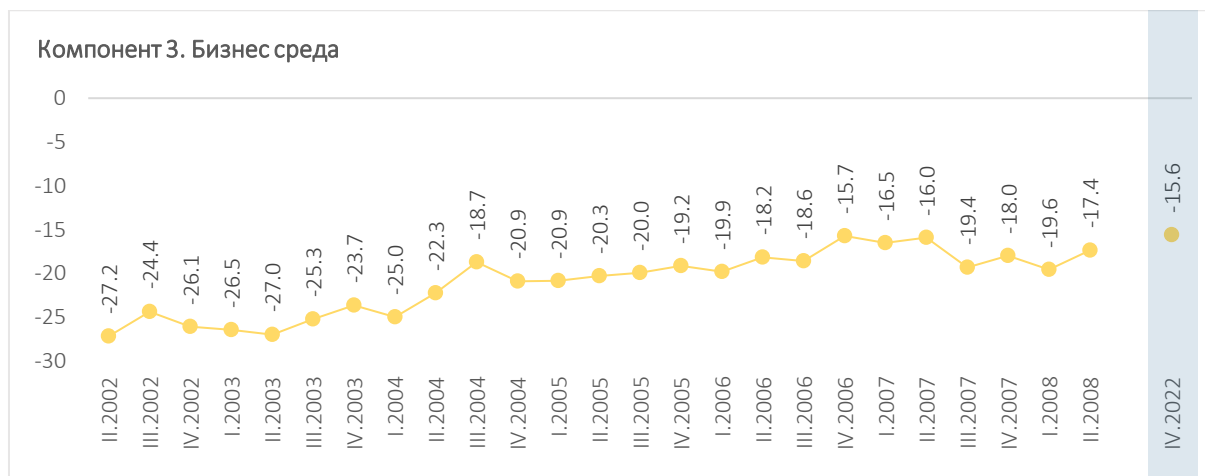

Фигура 3. Динамика в компонентите на ВВСI по тримесечия – Компонент 2, n(2002-2008)=400; n(2022)=800

За ниската стойност на ВВСI допринасят и традиционно ниските стойности в третия компонент на индекса – „Бизнес среда“. Данните показват, че през последните 20 години средата за развитие на фирмите у нас се подобрява слабо, но остава незадоволителна – стойността на подиндекса продължава да е в отрицателната част на скалата и в периода от второто тримесечие на 2008 г. до четвъртото тримесечие на 2022 г. се покачва с по-малко от 2 пункта – от [-17.4] до [-15.6]. Това показва трайни дефицити в ключови области като законодателство, данъчно-осигурителна система, съдебна власт, възлагане на обществени поръчки и други.

Фигура 4. Динамика в компонентите на ВВСI по тримесечия – Компонент 3, n(2002-2008)=400; n(2022)=800

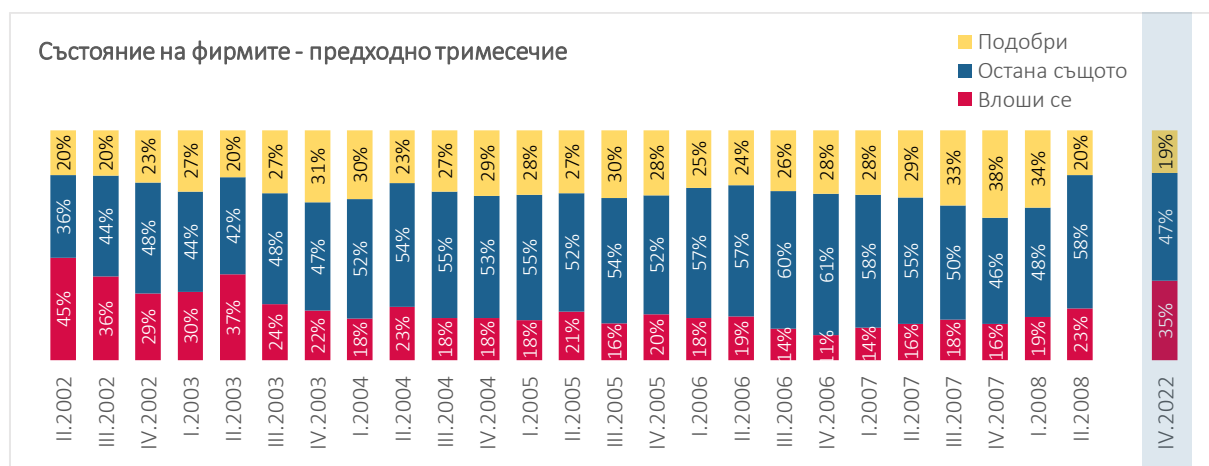
СЪСТОЯНИЕ НА ФИРМИТЕ

Стойността на компонента „Състояние на фирмите“ – [+6.2], е сходна с измерената през първите две тримесечия на 2003 г. В периода 2002-2008 г. стойностите му варират от -1.9 (през третото тримесечие на 2002 г.) до 24.9 (през третото тримесечие на 2007 г.), което означава, според скалата за интерпретация на индекса и подиндексите, от средно до добро състояние. Настоящият нисък резултат е числов израз на затрудненията, с които компаниите се сблъскват през 2022 г. и с които ще продължават да се сблъскват в близките месеци.

Минало, настояще и бъдеще

Над 1/3 от мениджърите на нефинансови предприятия споделят, че състоянието на бизнеса им се е влошило в месеците между юли и септември. В периода 2002-2008 г. подобна негативна тенденция е отчетена само през 2002 г. и първата половина на 2003 г.

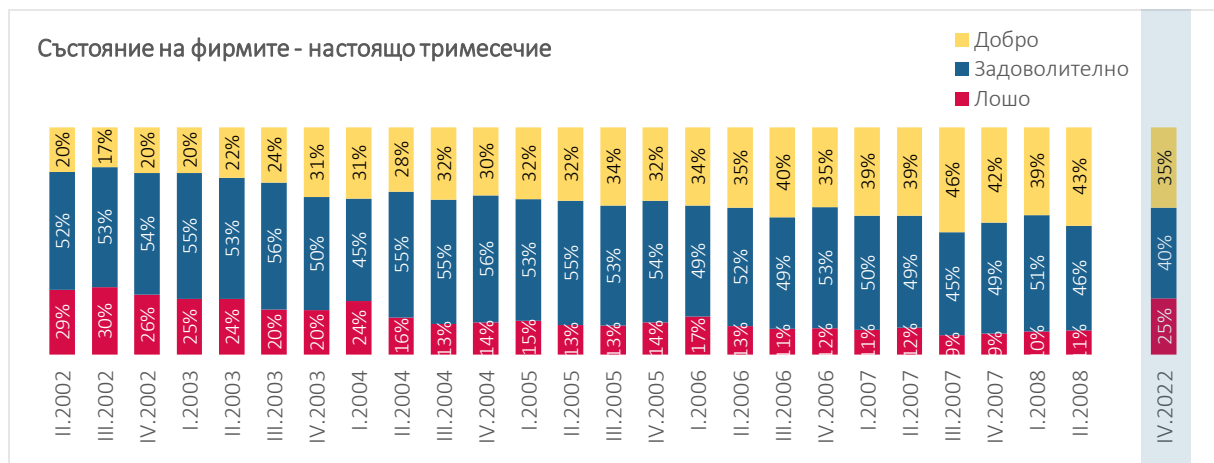
Фигура 5. Динамика в състоянието на фирмите – предходно тримесечие, n(2002-2008)=400; n(2022)=800

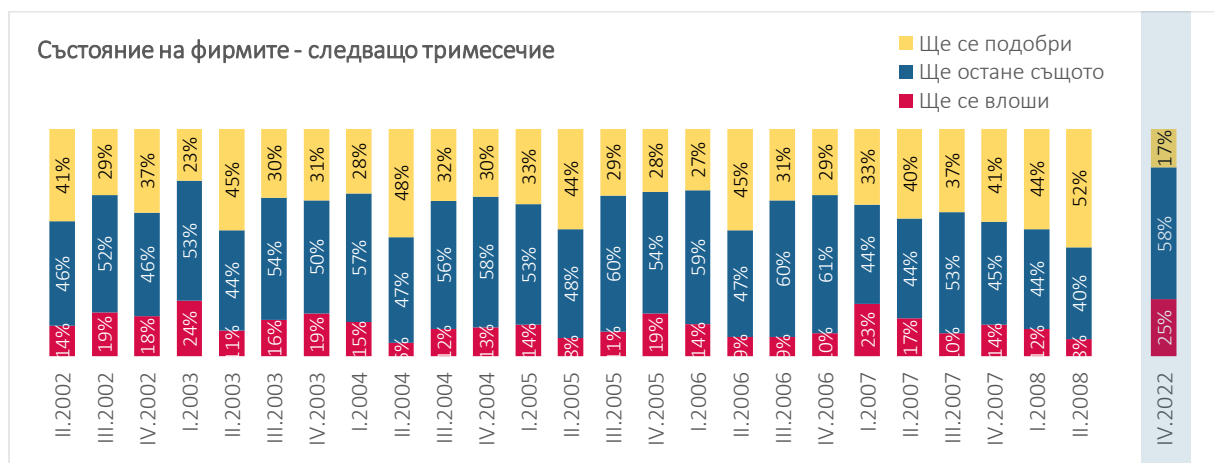
Данните за моментното състояние на бизнеса показват по-оптимистична картина – **близо 75% от компаниите твърдят, че са в добро или поне задоволително състояние** (фиг.6). И по този показател данните са подобни на тези от 2002 г. и началото на 2003 г. При последното измерване от 2008 г. обаче аналогичният дял е 89%, което вероятно е последната висока стойност преди световната икономическа криза от 2008-2009 г. да се отрази сериозно и на българската икономика.

Настъпващата зима, високата инфлация, колебанията в цените на горивата и енергията, свиването на покупателната способност на населението, политическата криза и останалите специфики на средата формират негативни очаквания за първото тримесечие на 2023 г., а вероятно и за месеците след това. **Управленският екип на всяка четвърта компания (25%) очаква, че състоянието ѝ в идните месеци ще се влоши, а едва 17% смятат, че ще има подобрение** (фиг.7). В периода 2002-2008 г. подобен песимизъм никога не е регистриран в последното тримесечие на годината, той е характерен по-скоро за първото тримесечие (напр. началото на 2003 г., началото на 2007 г.), заради сезонния характер на част от бизнеса в България. Очакванията за спад в края на годината показват сериозни притеснения за бъдещето.

Фигура 6. Динамика в състоянието на фирмите – настоящо тримесечие, n(2002-2008)=400; n(2022)=800

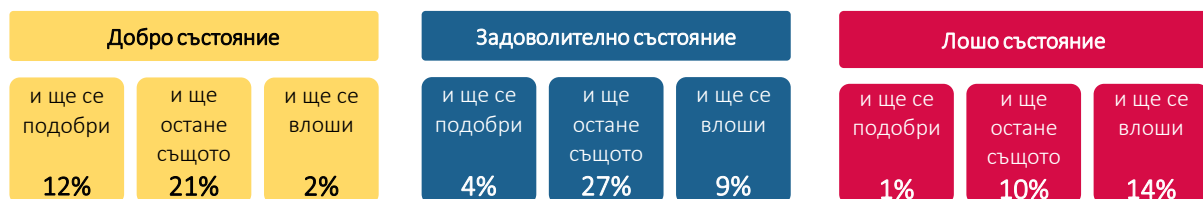

Фигура 7. Динамика в състоянието на фирмите – следващо тримесечие, n(2002-2008)=400; n(2022)=800

Силно застрашени са 14% от фирмите в България (~58 200 предприятия) – те са в лошо състояние в момента и очакват допълнително влошаване в следващите месеци. Още 10% са в лошо състояние и не очакват то да се промени (~41 500 предприятия), а 9% са в задоволително състояние сега, но са песимистично настроени за бъдещето (~37 400 предприятия). **С други думи, в някаква степен на риск е 1/3 от бизнеса у нас (~137 100 предприятия).** По-долу в текста за тази група компании се ползва определението „предприятия в риск“.

Фигура 8. Настоящо състояние и очаквания за следващо тримесечие, n(2022)=800

Предприятията в риск са¹:

¹ Тук, и навсякъде в текста, когато се говори за разрезите по сектор, район за планиране и брой заети, са посочени само статистически значими разлики.

- **Основно в сектор „Търговия“.** Останалите сектори изглеждат с по-добри перспективи, с изключение на „Операции с недвижими имоти“, където очакванията са песимистични;
- **Микро (с брой на заетите лица до 10 души).** Големите предприятия не се чувстват застрашени, напротив при 45% от тях състоянието е добро и очакванията са за подобрене и в бъдеще;
- **В Югозападен район за планиране, но не в столицата, а най-вече в Перник и Благоевград.** Общата картина показва, че бизнесът в риск е често е съсредоточен в областите около големите областни центрове.

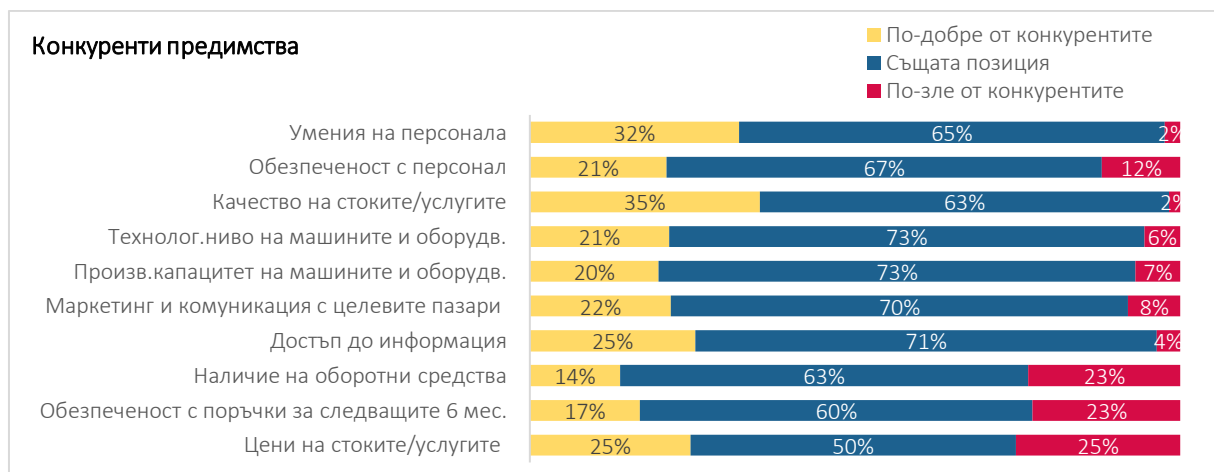
Конкуентоспособност

Основните предимства на компаниите пред конкурентите са качеството на стоките и/или услугите им и уменията на персонала. Около 1/3 от мениджърите смятат, че фирмите им са по-добри в това отношение от останалите в съответния сектор. За сравнение обаче в периода 2002-2008 г. делът на компаниите със същите конкурентни предимства надхвърля 50% при някои от измерванията.

Според проучването от последното тримесечие на 2022 г. позицията на всяка четвърта компания е по-слаба от тази на конкурентите по отношение на наличието на оборотни средства, обезпечеността с поръчки за следващото шестмесечие и цените на стоките/услугите.

44% от всички интервюирани мениджъри смятат, че към настоящия момент фирмата им няма нито едно конкурентно предимство. Този резултат е ясен сигнал за несигурност за бъдещето и липса на увереност в собствените възможности. В проучването, проведено през значително по-оптимистичното второ тримесечие на 2008 г., същият дял е само 25%.

Фигура 9. Позиция на компаниите спрямо конкурентите, n(2022)=800

Фирмите в риск са в още по-неизгодна позиция спрямо конкурентите – 59% от тях не смятат, че изобщо имат някакво предимство (при 44% средно за извадката). 53% посочват, че са в по-лоша позиция от останалите компании по отношение на оборотните средства (при 23% средно за извадката), 50% – по отношение на обезпечеността с поръчки/клиенти за следващото шестмесечие (при 23% средно за извадката), а 41% – по отношение на цените на услугите (при 25% средно за извадката).

Наблюдават се различия в конкурентните предимства на фирмите по сектори и брой заети лица:

- По сектори: мениджърите в предприятията в производството по-често посочват за свои конкуренти предимства технологичното ниво и производствения капацитет на машините и оборудването в експлоатация, както и цените на стоките; предприятията в транспорта и хотелиерството са на по-добри позиции спрямо конкурентите в областта на маркетинга и комуникациите с целевите пазари, те смятат също, че имат и по-добър достъп до информация; секторът на услугите е относително по-добре обезпечен с клиенти и поръчки за следващото шестмесечие.
- По брой заети: предприятията с над 50 заети имат значителни предимства в области като обезпеченост с персонал, технологично ниво и производствен капацитет на машините и оборудването в експлоатация, маркетинг и комуникации с целевите пазари, наличие на оборотни средства и обезпеченост с клиенти и поръчки за следващите 6 месеца. Позициите на по-малките предприятия са сходни с тези на конкурентите. Едва 25% от компаниите над 50 заети не посочват нито едно конкурентно предимство. При фирмите с до 10 души този дял е 45%, а при компаниите с 11-50 заети – 42%.

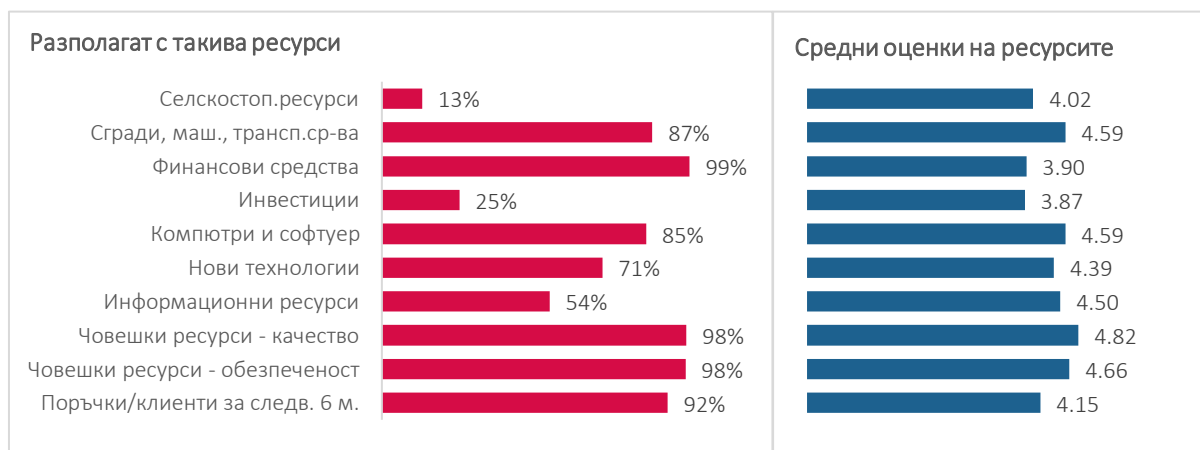
Ресурси

През 2022 г., както и през 2008 г., почти всички компании разполагат с набор от основни ресурси – финансови средства, човешки ресурси, сгради (собствени и под наем), машини и транспортни средства, компютърна техника и софтуер.

Наблюдават се обаче и някои промени в сравнение с 2008 г.:

- Нараства делът на фирмите с инвестиции в ценни книжа, инвестиционни инструменти, крипто валути и други (от 18% на 25%) – очакван резултат предвид нарастващата популярност и информираност в тази област, както и вследствие на тенденцията банковите вложения да носят по-скоро загуби, отколкото ползи.
- Увеличава се делът на компаниите с нови технологии (от 60% на 71%), вероятно като резултат, от една страна, от натиска на пазарите и засилената конкуренция, а от друга – от огромните възможности за финансиране през оперативни програми, инвестиционни фондове и специализирани кредитни инструменти.
- Значително намалява делът на компаниите, притежаващи информационни ресурси – книги, списания, специализирани издания, абонаменти (от 83% до 54%) – вероятно вследствие на многократно увеличените възможности за ползване на безплатна информация в интернет.

Фигура 10. Налични ресурси и средни оценки по шестобалната система (от слаб 2 до отл.6) на ресурсите, с които разполага фирмата, n(2022)=800

ИНВЕСТИЦИИ И СТРАТЕГИИ

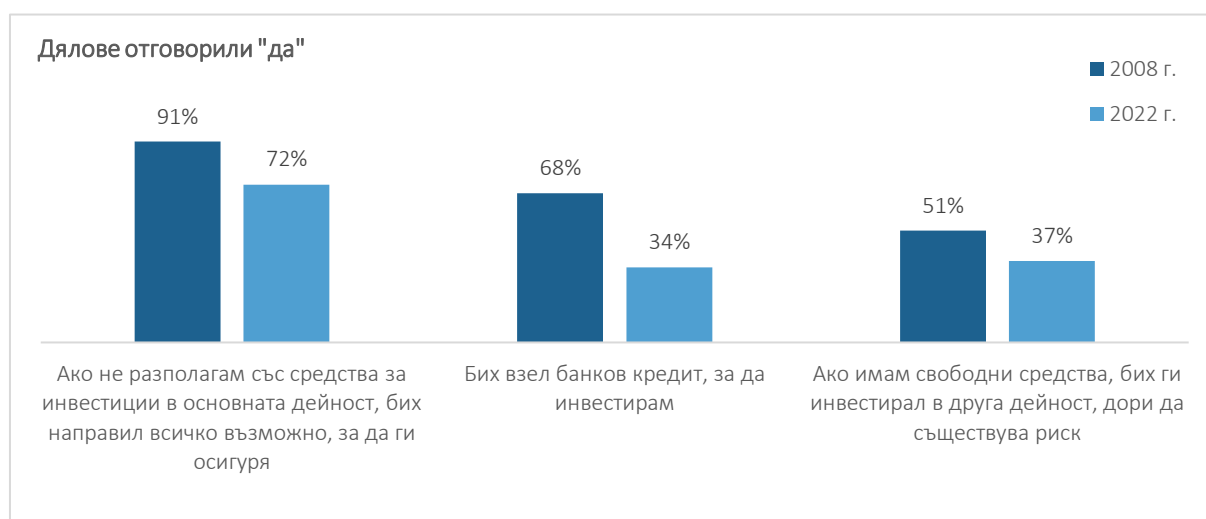
Стойността на подиндекса „Инвестиционни нагласи и фирмени стратегии“ – **[+8.9]**, е най-ниската, която този компонент изобщо е достигал. В периода 2002-2008 г. стойностите му варират между 24.2 и 35.2, което означава, според скалата за интерпретация на индекса и подиндексите, добро състояние или високи инвестиционни нагласи, склонност към развитие и диверсификация. Настоящата стойност, макар и в положителната част на скалата, показва нерешителност, склонност към задържане на ресурси и „свиване“ с цел гарантиране на оцеляването на бизнеса.

Инвестиционни нагласи и диверсификация

Инвестиционните нагласи и склонността към диверсификация на дейността са много по-високи през 2008 г., отколкото сега при сходно ниво на недостиг на финансови средства. Най-значителен е спадът в намеренията за ползване на банков кредит за финансиране на инвестициите – от 68% през 2008 г. до 34% в настоящото проучване, което показва нежелание за дългосрочно задлъжняване при неясни бъдещи перспективи.

През 2022 г. делът на компаниите, които биха инвестирали свободни средства в друга дейност дори при риск, е над 1/3, а през 2008 г. – над 50%. Това е ясен сигнал от страна на бизнеса, че сега не е моментът за поемане на излишни рискове, макар диверсификацията да е сред стратегиите за оцеляване при кризи.

Фигура 11. Склонност към инвестиции, $n(2022)=800$, $n(2008)=400$

Инвестиционните намерения (инвестиции в основна дейност) са по-отчетливи сред:

- Предприятията с над 50 заети (88%), вероятно предвид мащаба на бизнесите и отговорностите им към персонала.
- Предприятията в производствения сектор – 83% от тях са склонни да намерят средства за инвестиции в основната дейност на всяка цена (83%), дори да вземат банков кредит (46%). Това е валидно в най-голяма степен за фирмите в строителството – при тях тези стойности са още по-завишени – съответно 88% и 58%.

- Фирмите в добро състояние и с положителни перспективи – близо $\frac{3}{4}$ от тях са склонни да инвестират, вкл. осигурявайки финансиране чрез банков кредит.

Малък дял от предприятията в риск биха търсили вложения в основна или в друга дейност, вероятно предвид нестабилното състояние на бизнеса си. Само $\frac{1}{4}$ от фирмите в тази група биха потърсили банков кредит.

Склонни към инвестиции в друга дейност, дори да съществува риск, са фирмите в добро състояние и с положителни перспективи – 55%, независимо от техния размер и сектор.

Обезпеченост с финансови средства

Фигура 12. Обезпеченост с финансови средства, $n(2022)=800$, $n(2008)=400$

Делът на нефинансовите предприятия, изпитващи недостиг на финансови средства за текущата си дейност през 2022 г. е сходен с този през 2008 г. Сред компаниите с над 50 заети този дял е значително по-нисък (26%) в сравнение с дела сред микропредприятията (52%), което означава, че текущата дейност на средните и големите предприятия е относително обезпечена.

С финансови затруднения са голяма част от фирмите в селскостопанския сектор, търговските предприятия, хотелиерите и ресторантьорите, компаниите в сферата на образованието.

В затруднено положение са и фирмите в риск – мениджърите на 74% от тях декларират дефицит на финансови ресурси.

Партньорства и стратегии за развитие

Данните от проучването от 2022 г. показват спад в сравнение с 2008 г. и в показателите, свързани с партньорствата и стратегиите за развитие.

Намалява делът на компаниите с партньори, от които бизнесът зависи в дългосрочна перспектива – от 70% през 2008 г. до 57% в настоящия момент. Това се дължи основно на микропредприятията, 54% от които имат такива партньори. При фирмите с над 50 заети този дял достига до 77%. Стабилни партньорства има в повече компании в селскостопанския сектор, преработващата промишленост, в информационния сектор, както и сред фирмите в добро състояние с добри перспективи за развитие.

Притеснителен е фактът, че намалява делът на компаниите с разработени и периодично актуализирани бизнес стратегии – от 86% през 2008 г. до 70% през 2022 г. Макар делът да остава висок, спадът е сигнал за хаотични действия в част от фирмите. Липсата на стратегическо планиране се среща по-често сред микропредприятията (31% нямат стратегия или не я актуализират периодично). Най-стриктни са компаниите с между 11 и 50 заети – при тях едва 13% не разполагат с такъв документ.

Делът на експортно ориентирани компании също намалява – от 31% през 2008 г. до 20% в настоящото проучване. Тази тенденция обаче не е непременно негативна, тъй като това може да означава, че българският пазар вече е достатъчно развит, има капацитета да осигури стабилни и високи приходи и компаниите могат да реализират печалби, без да е необходимо да се осъществяват износ. Експортната ориентация е най-силна в производствените сектори и най-слаба в строителството, търговията, хотелиерството и ресторантьорството.

Фигура 13. Партньорства и стратегии за развитие, n(2022)=800, n(2008)=400

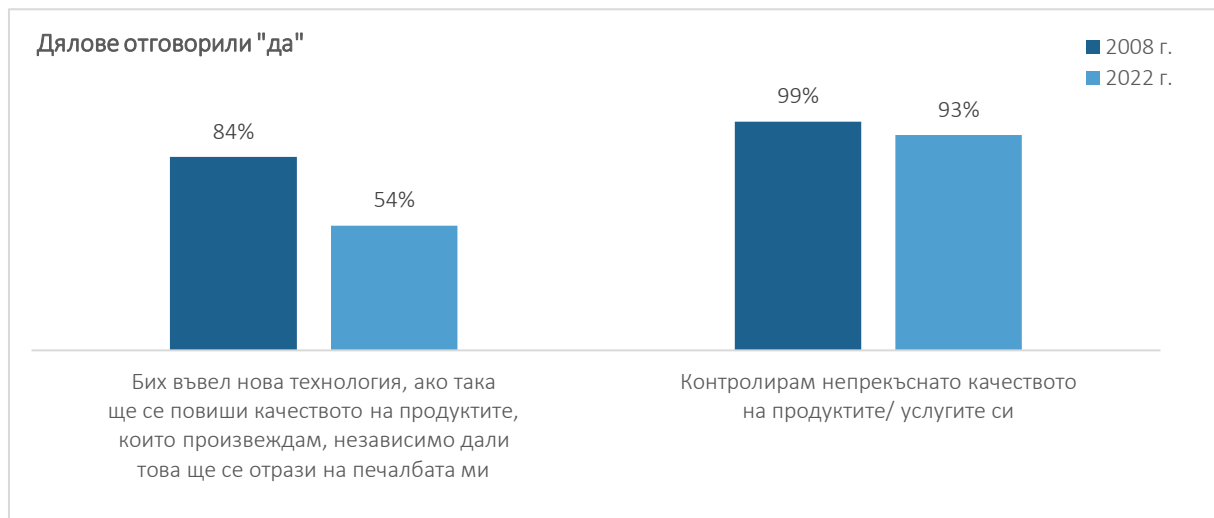

През 2022 г. в блока въпроси за инвестиционните нагласи на компаниите е включено и ново твърдение, което измерва гъвкавостта на фирмите и възможностите им да реализират печалба, независимо че разходите им се увеличават (както например при ситуацията с цените на горивата и енергията). Положителен е фактът, че 57% от нефинансовите предприятия успяват да запазят бизнеса си печеливш, въпреки тежките условия. Това се оказва по-лесно за фирмите с над 50 заети лица – в тази група делът достига до 79%, вероятно защото те имат повече възможности за оптимизация на дейността и по-широк кръг от партньори и доставчици, с които могат да работят.

Отношение към новите технологии и качеството

Настъпващата икономическа криза и свързаната с нея несигурност оказва влияние върху отношението на управленските екипи на компаниите към въвеждането на нови технологии. През 2008 г. за предприятията изглежда задължително да се стремят да повишават качеството на продуктите си чрез въвеждане на нови технологии, независимо от финансовия резултат (84% отговорили с „да“ на твърдението). В края на 2022 г. обаче едва 54% биха предприели такава стъпка. Това не показва, че качеството не е важно за компаниите – напротив в 93% има контрол на качеството (99% през 2008 г.), а по-скоро, че въвеждането на нова технология без сигурна възвръщаемост на инвестицията в момента е неприемлив вариант за значителна част от фирмите.

Фигура 14. Отношение към новите технологии и качеството, n(2022)=800, n(2008)=400

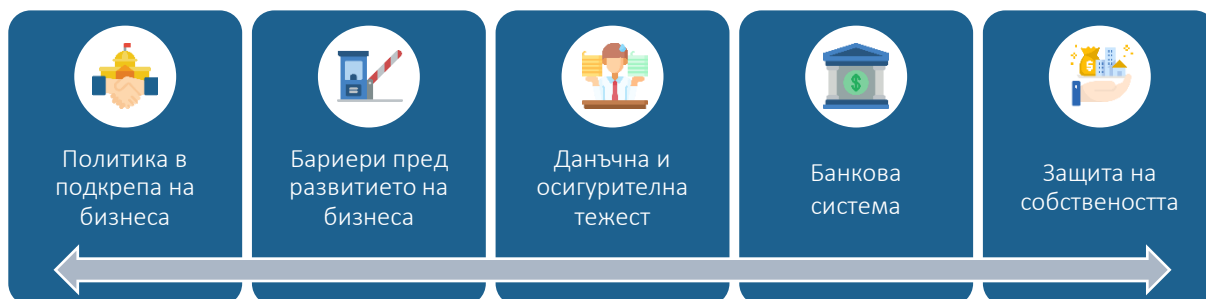

Нагласите на компаниите към новите технологии не зависят от броя на заетите лица, а от сектора на дейност, в който оперират, и от състоянието им и перспективите пред тях. Повече склонни към инвестиция в нови технологии компании има в селското стопанство, преработващата промишленост, строителството, информационния сектор, професионалните дейности и научните изследвания, в образованието и здравеопазването – сектори, в които клиентопотокът категорично зависи от качеството на продуктите и услугите. Фирмите в добро и задоволително състояние, които очакват подобрение в бъдеще, също биха направили подобно вложение.

БИЗНЕС СРЕДА

Стойността на подиндекса „Бизнес среда“ – [-15.6], както и през 2008 г., остава в средната част на скалата за интерпретация, в интервала от [-20; +20]. Отрицателният знак обаче е индикация за трайни недостатъци в условията за развитие на бизнес у нас.

Статистическият анализ² извежда **пет групи фактори, които определят състоянието на бизнес средата**. С най-голяма обяснителна стойност (т.е. най-значими) са първите три от тях.

Всички твърдения по-долу в графиките са подредени според тежестта им в съответния фактор, включително когато графиките са разделени на части за по-лесно възприемане.

Политика в подкрепа на бизнеса

Управленските екипи на компаниите в България смятат, че **политиката в подкрепа на бизнеса не е на ниво**. Критиките към настоящите правителства са сходни като съдържание, но по-гневни от тези към правителството на Сергей Станишев година след присъединяването на България към Европейския съюз.

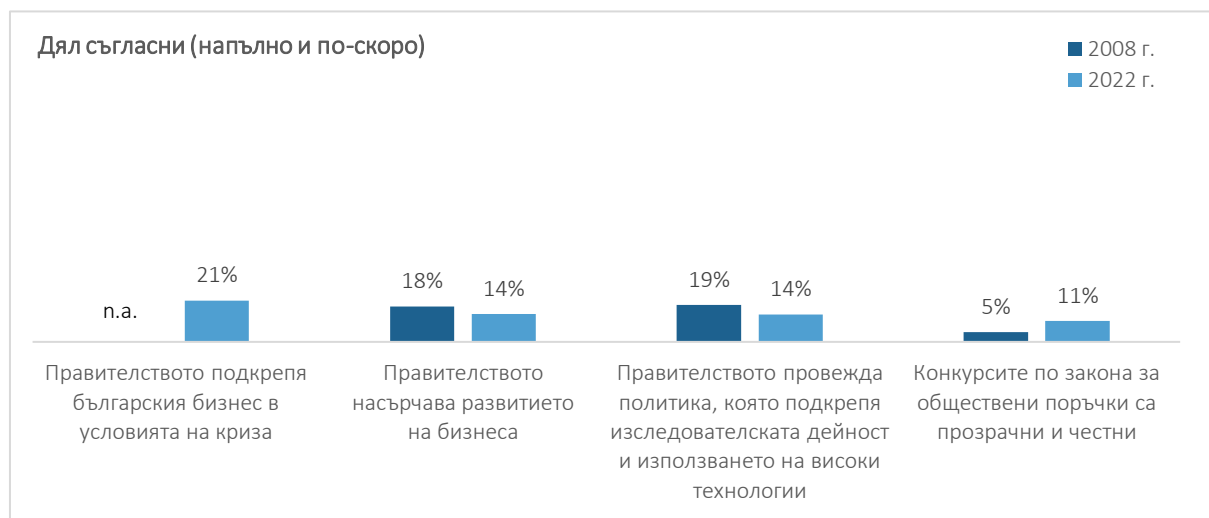
Едва 21% са на мнение, че правителството подкрепя фирмите в условията на криза, а по 14% – че насърчава развитието на бизнеса и провежда политика в подкрепа на изследователската дейност и използването на високи технологии (при съответно 18% и 19% през 2008 г.). Делът на съгласните, че конкурсите по ЗОП са прозрачни и честни, макар и увеличен над два пъти в сравнение с последното проучване, остава също изключително нисък – едва 11%.

Въпреки хармонизацията на националното законодателство с това на ЕС, все по-малко предприемачи смятат, че законовата база създава равни условия на всички играчи (22% сега при 32% през 2008 г.). Аналогични са възприятията и по отношение на данъчната система – 25% смятат, че тя създава равни условия за всички фирми в страната при 35% през 2008 г. Недоверието към съдебната система също се запазва – само по 22% в двете проучвания твърдят, че когато в един бизнес спор се стигне до съд, вероятността той да бъде решен справедливо е голяма.

² Приложен е факторен анализ, KMO and Bartlett's Test: M Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0.885, Sig.=0.000, Total Variance Explained – 52.6%, използвана ротация Varimax.

Особено критични са микропредприятията, фирмите извън столицата, компаниите в преработващата промишленост, хотелиерите и ресторантьорите, фирмите в информационния сектор и сектора на професионалните дейности и научните изследвания, предприятията в риск.

Фигура 15. Политика в подкрепа на бизнеса (1), n(2022)=800, n(2008)=400

Фигура 16. Политика в подкрепа на бизнеса (2), n(2022)=800, n(2008)=400

Барииери пред развитието на бизнеса

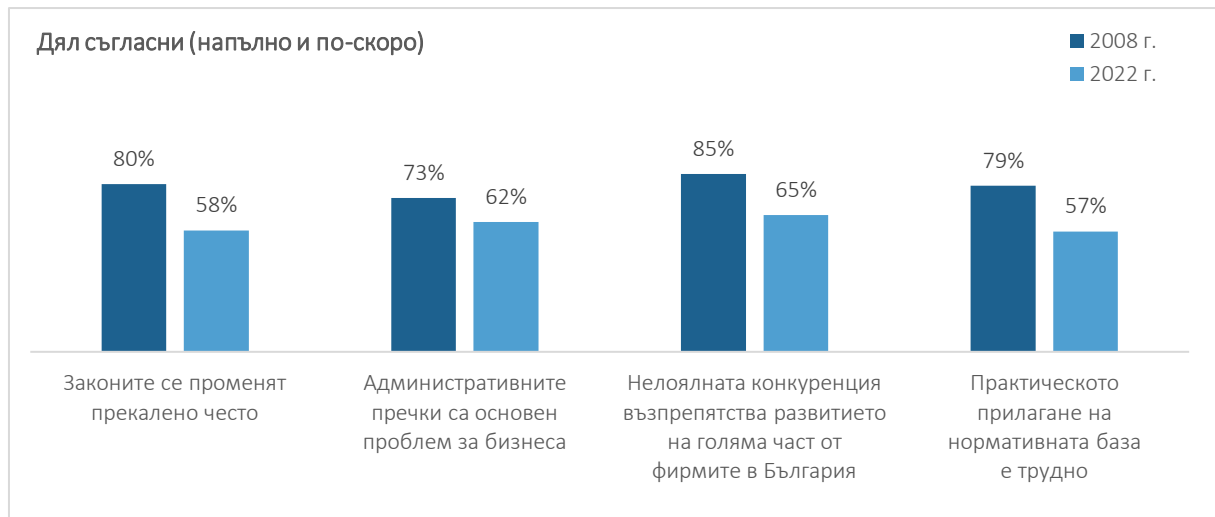
Освен че смятат, че бизнесът е слабо подкрепен, особено в условията на кризи, българските предприемачи се сблъскват и с други бариери, възпрепятстващи развитието им.

58% все още са на мнение, че законите се променят често (при 80% съгласни с твърдението през 2008 г.), а 57% смятат, че практическото прилагане на нормативната база е трудно (79% през 2008 г.).

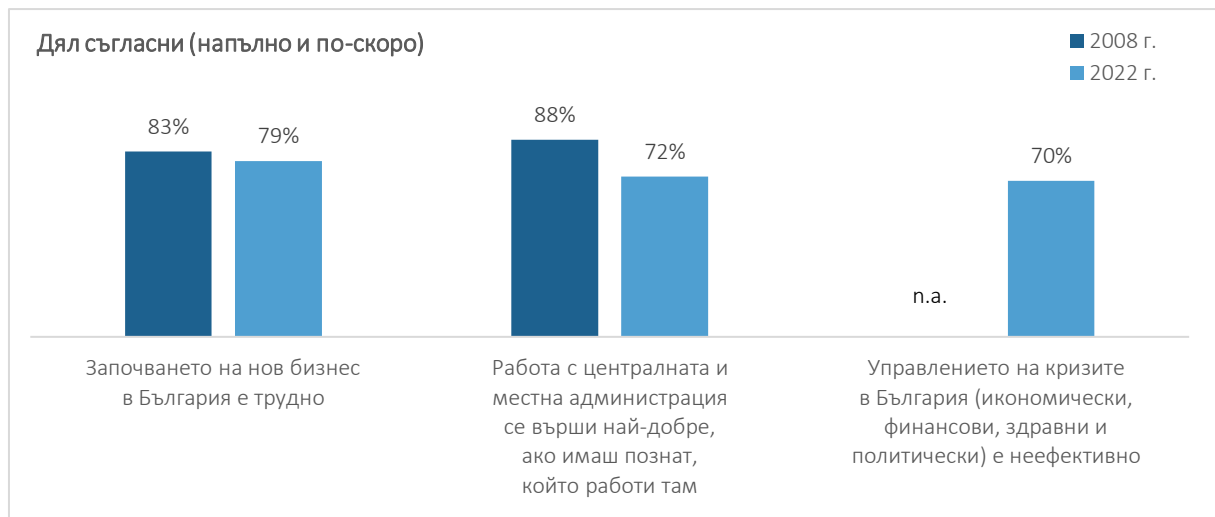
62% възприемат административните пречки като основен проблем за бизнеса (при 73% през 2008 г.), а 72% твърдят, че работа с централната и местна администрация се върши най-добре, ако имаш познат, който работи там (88% през 2008 г.).

В страната бизнес се започва трудно (79% при 83% през 2008 г.), а нелоялната конкуренция възпрепятства развитието на голяма част от фирмите у нас (65% при 85% през 2008 г.).

Фигура 17. Бариери пред развитието на бизнеса (1), n(2022)=800, n(2008)=400

Фигура 18. Бариери пред развитието на бизнеса (2), n(2022)=800, n(2008)=400

Данните показват, че въпреки подобрението в някои от показателите, състоянието на бизнес средата не се променило особено през последните 15 г. – бизнесът все така се сблъсква с бюрокрация, проблемна нормативна уредба, административни неуредици и „свои“ хора на ключови позиции.

Данъчна и осигурителна тежест

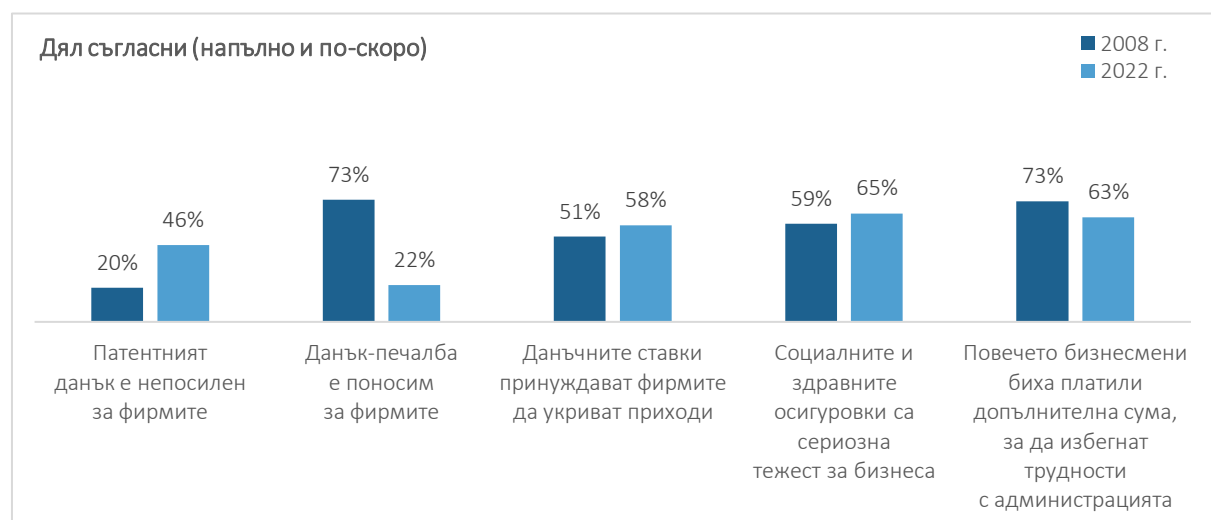
По данни от кабинетно проучване на Националната агенция по приходите от декември 2021 г. за данъчните системи на държавите в ЕС³, единствено Унгария има ставка на корпоративния данък под 10-те процента в България (9%). Следваща е Кипър с 12.5%. Във всички останали държави данъкът за фирмите е над 15%, а най-високият е в Малта – 35%.

С оглед на тези факти е учудващо, че едва 22% от мениджърите са съгласни с твърдението, че данък печалба е поносим за фирмите (при 73% през 2008 г.), а 46% виждат патентния данък като непосилен (при едва 20% през 2008 г.). Единственото възможно обяснение тук е, че фирмите срещат значителни финансови затруднения и имат толкова много други плащания, че дори минимална ставка като тази в момента изглежда твърде голям товар.

В подкрепа на тази теза е нарастващият дял на предприемачите, които смятат, че социалните и здравните осигуровки са сериозна тежест за бизнеса – от 59% през 2008 г. до 65% в настоящото проучване. Това обаче не е изненада, предвид регулярните ръстове на минималната работна заплата, на минималните осигурителни доходи и на ставките за социално и здравно осигуряване. Значително по-големи дялове на съгласните с това твърдение има сред развиващите дейност в Северен централен, Южен централен и Югоизточен райони за планиране, сред компаниите в селата, сред предприятията в селскостопанския сектор, преработващата промишленост и търговията, както и сред фирмите в лошо състояние.

Като резултат от увеличената според бизнеса данъчно-осигурителна тежест, се увеличава дялът на тези, които смятат, че данъчните ставки принуждават фирмите да укриват приходи – от 51% през 2008 г. до 58% сега. Значително повече компании, които са съгласни с това твърдение, има в Югоизточен и Южен централен райони, сред фирмите в областните центрове, сред компаниите в селскостопанския сектор, строителството, търговията, административните и спомагателни дейности, образованието, както и сред микропредприятията.

Фигура 19. Данъчна и осигурителна тежест, n(2022)=800, n(2008)=400

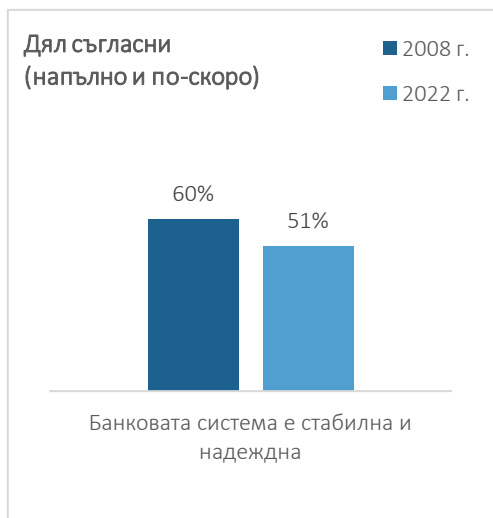

³ НАП, <https://nra.bg/wps/portal/nra/mezhdunarodni-deinosti/Danuchni-sistemi-na-durgavite-chlenki-na-ES>

Единствената положителна новина в този блок от твърдения е спадът в дела на съгласните, че повечето бизнесмени биха платили допълнителна сума, за да избегнат трудности с администрацията – от 73% през 2008 г. до 63% в актуалното проучване. Въпреки това, делът е значителен и показва, че толерантността към корупционни практики остава висока. Това е особено валидно за развиващите дейност в Северен централен, Южен централен и Югоизточен райони, за компаниите в селата, за фирмите в строителството, в транспорта и в здравеопазването, за микропредприятията и фирмите в лошо състояние с песимистични перспективи.

Банкова система

Фигура 20. Банкова система, n(2022)=800, n(2008)=400

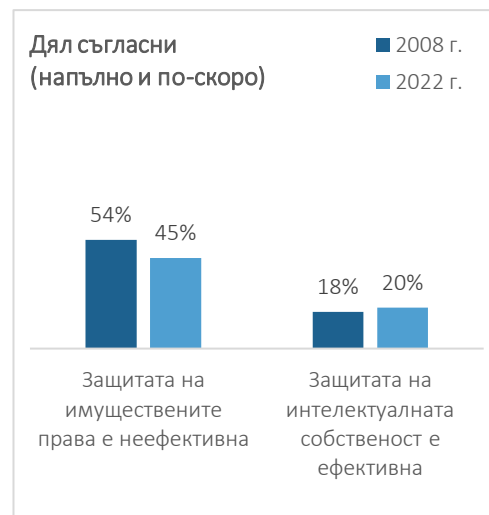
Фалитът на КТБ през 2014 г. изглежда сериозно и трайно е увредил доверието в банковата система. Въпреки че в момента тя е стабилна и надеждна, делът на съгласните с това твърдение е намалял до 51% в сравнение с 2008 г. (60%).

По този показател не се наблюдават различия нито по брой заети лица, нито по сектор, нито по район на планиране, нито по състояние и перспективи пред компаниите.

Защита на собствеността

Отношението към възможностите за защита на собствеността на компаниите не се променило особено в годините между 2008 г. и 2022 г. Малко е намалял делът на предприемачите, които смятат, че защитата на имуществените права е неефективна – от 54% до 45%, и малко се е увеличил делът на мениджърите, които са на мнение, че защитата на интелектуалната собственост е ефективна. Подобни резултати показват, че компаниите все още не могат да разчитат в голяма степен на нормативната рамка и институциите да защитят притежанията и разработките им.

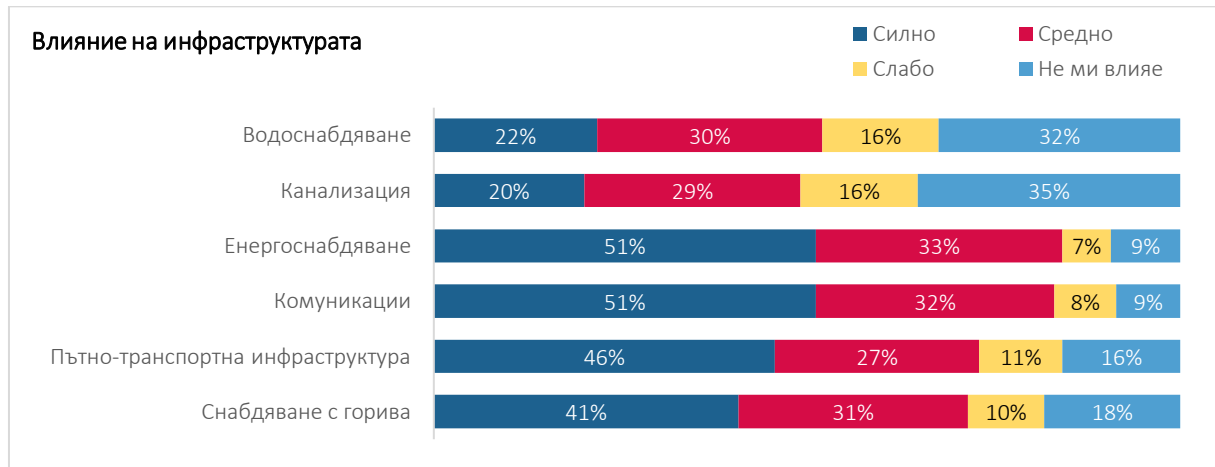
Фигура 21. Защита на собствеността, n(2022)=800, n(2008)=400

Влияние на инфраструктурата

Върху бизнеса влияят и елементите на инфраструктурата, особено енергоснабдяването и комуникациите (над 50% определят влиянието като силно, пътно-транспортната инфраструктура (46%) и снабдяването с горива (41%).

Фигура 22. Влияние на инфраструктурата върху бизнеса, n(2022)=800

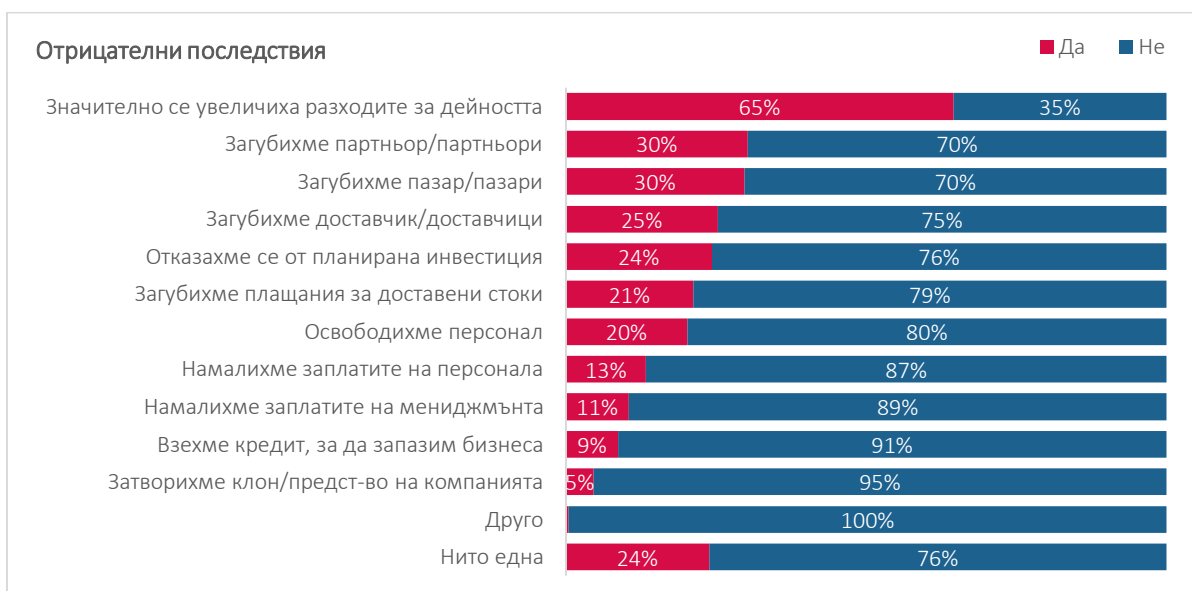

ВОЙНАТА В УКРАИНА И БИЗНЕСЪТ

Продължаващата война в Украйна и санкциите, наложени на Русия доведоха до значителни сътресения на глобалните пазари, които не подминаха и България. В тази връзка в настоящото проучване е засегнат въпроса за отражението на войната върху бизнеса в България.

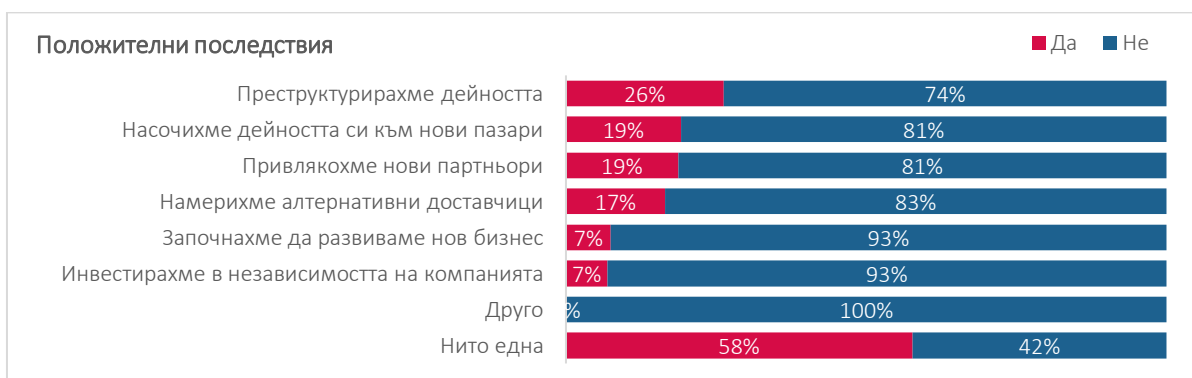
Основният негатив за фирмите у нас са значително увеличените разходи за дейността, вследствие на повишените цени на горива и ресурси (65%). Загубата на партньори и пазари също засяга значителна част от фирмите (30%). Всяка четвърта компания остава незасегната.

Фигура 23. Отрицателни последици от войната в Украйна, n(2022)=800

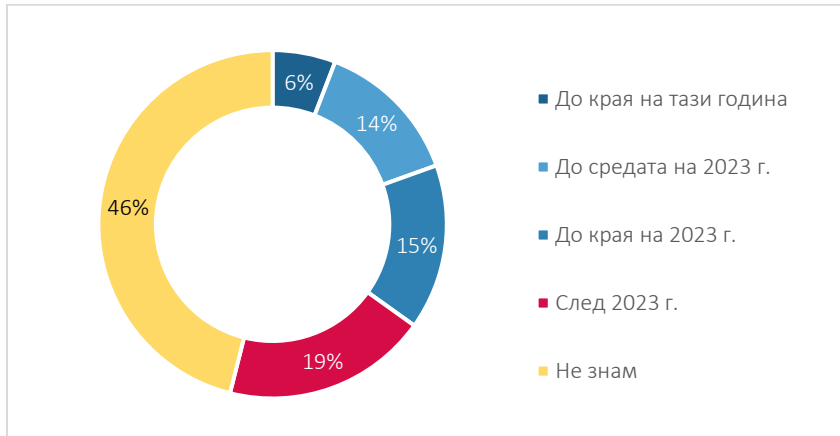
Войната в Украйна въздейства и като стимул за развитие на 42% от компаниите. Има четири основни стратегии за извличане на позитиви от създалата се ситуация – реструктуриране на дейността, така че се работи ефективно при новите условия (26%); насочване на дейността към нови пазари (19%); привличане на нови партньори (19%) и намиране на алтернативни доставчици (17%). Инвестиции в собствено производство на енергия, нови технологии и други, които да увеличат независимостта на компанията са направили 7% от фирмите.

Фигура 24. Положителни последици от войната в Украйна, n(2022)=800

Мнозинството от предприемачите не могат да отговорят на въпроса кога очакват да приключи войната. Най-много са тези, които смятат, че конфликтът ще се продължи и след края на 2023 г.

Фигура 25. Очакван край на войната в Украйна, n(2022)=800

ПРИЛОЖЕНИЯ

Към настоящия доклад са приложени едномерни (процентни разпределения) и разрези по район за планиране, сектор и брой заети лица, съгласно изискванията на договора.

Приложенията са представени в отделен файл в ексел само на електронен носител.